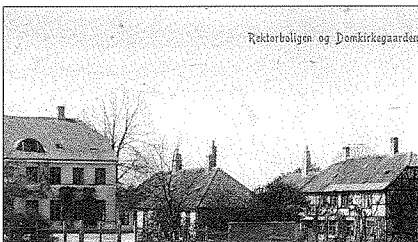

Aksel Schiøtz og Roskilde

GORM BRUUN HANSEN

1. september 1906 blev den store danske sanger Aksel Schiøtz født i Roskilde, i Rektorboligen lige over for Domkirken, ifølge familietraditionen på et tegnebord i den gamle lave nordlænge.

Det var hans morfars hjem, men det var hans farfar, som hjalp ham til verden som fødselslæge!

På dette postkort ses Rektorboligen på tiden for Aksel Schiøtz' fødsel. Poststempellet 1908. Lokalhistorisk Samling.

Rektorboligen

I rektorboligen boede morfaderen, Katedralskolens rektor Adam Hauch. Denne var født 1836 som søn af forfatteren Carsten Hauch, og gudsøn af faderens ven, "digterkongen" Øhlenschläger, hvorfor Adam bar mellemnavnene Gottlob Øhlenschläger.

Adam Hauch havde en lang karriere bag sig, da han 1892 blev overlærer ved Roskilde Katedralskole for så i 1902 at blive udnævnt

til rektor sammesteds. Han gjorde sig til talsmand for nye og eksperimenterende undervisningsformer, hvor "den sorte skoles" overhørings og terpe-metoder skulle afløses af levende og engageret samtale. Rektor Hauch kom imidlertid ret hurtigt i skarp modsætning til et flertal af lærerkollegiet, medens mange elever giver ham et sympatisk og positivt skudsmål. Det skinner dog igennem, at rektoren ikke formåede at være lige og retfærdig overfor alle elever. Med sin kone Elise fik Adam Hauch 9 børn. Hjemmet var åbent og gæstfrit, og der var åndeligt "højt til loftet". Det var gennemkultiveret med rødder tilbage til romantikkens guldalder, og især Elise var begavet med musikalske og kunstneriske evner.

Overlægehjemmet

Den store rektorhave havde skel og hegn fælles med overlægehjemmet i Bondetinget nr. 4. Huse, haver, gård og hegn er tilsyneladende uændrede i dag.

Dette hus i nr. 4 og dets historie og beboere er flere gange blevet beskrevet og karakteriseret. Det har været i samme families eje, lige siden det 1846-48 blev bygget af lægen Karl Kokansky Schiøtz (1807-1877) og hans hustru Karen Margrethe (1815-1887). Hun var datter af Rasmus Borch (1768-1846) fra den kendte Roskilde storkøbmandsfamilie.

Denne havde købt grunden med det da-

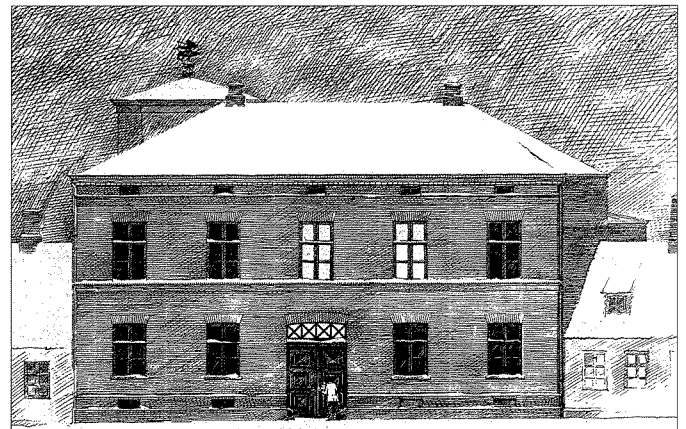
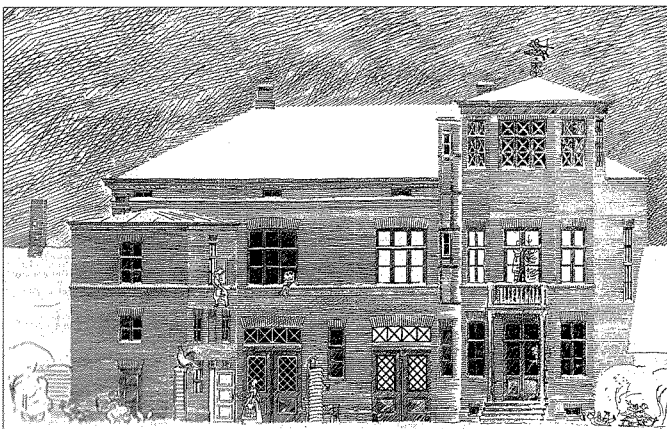
værende hus til sit otium, men døde kort efter. Huset gik senere i arv til næste generation, overlæge Theodor Alexander Schiøtz (1858-1918) og hans kone Helene (1853-1941). I dag er deres oldebarn Inger Beck ejer, og også næste generation nyder nu huset med dets beliggenhed og udsigt.

Huset er et fornemt og spændende senklassicistisk bygning, tegnet af arkitekt G. F. Hetsch, især kendt for synagogen i Krystalgade. Genboen Rektorboligen fra 1820'erne er ligeledes tegnet af en kendt arkitekt, nemlig Peder Malling, som også er mester for Universitetets hovedbygning på Frue Plads. Ved Karl K. Schiøtz' død 1877 blev familiens store malerisamling solgt, og for indtægterne byggedes Bondetinget 6 til enken og 2 ugifte børn. Huset, kaldet "enkesædet", bebos i dag af Inger Becks mor. I 1930'erne tegnede Aksels fader Carl Schiøtz Bondetinget nr. 8.

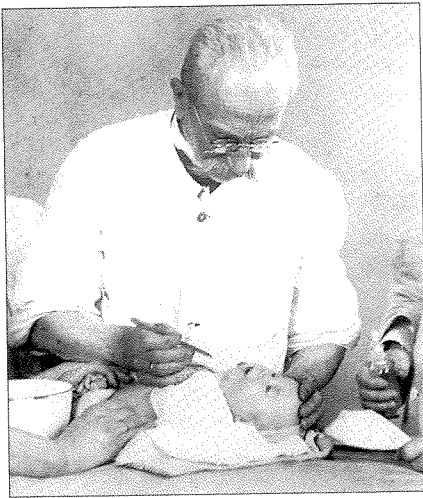
Overlægehjemmet var indbegrebet af et velhavende, aristokratisk provinshjem fra 19. århundrede, roligt, fornemt, afdæmpet, men også lidt spidsborgerligt ærbart. Der var fem piger og 1 dreng, Carl, født 1878.

Forældrene

Rektors datter Marie var også fra 1878. De må ofte være mødtes, børnevenskabet holdt, og de blev gift, trods lidt modvilje i familierne. Carl var arkitekt, og de flyttede til Esbjerg, men da Marie skulle føde sin første-

1889 opmålede arkitekt Nils Andersen Bondetinget 4. Desuden lavede han nogle charmerende tegninger af, hvordan hus og husholdning kunne tænkes at have set ud julen 1848. Der er en stemning af "Peters Jul" over tegningerne. Her ses facaden mod gaden og mod gården. Gadefacaden er symmetrisk og klart nyklassicistisk. Mod have og gård er huset ganske anderledes: dramatisk, trefløjet, asymmetrisk og åbnende sig mod haven og udsigten over fjorden og videre ud. Privateje. Aftrykt i Politiken 23/12 1990.

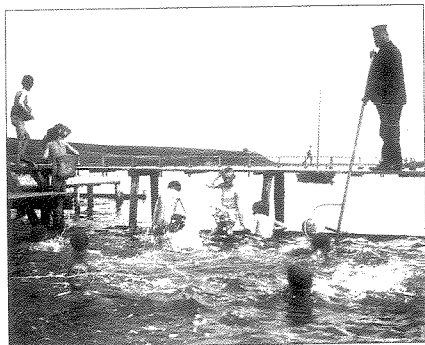
Overlæge Theodor Aleksander Schiøtz (1846-1918) undersøger et spædbarn på sygehuset. Foto ca. 1900 i privateje.

fødte, drog hun til sin hjemby, hvor svigerfader hjalp det meget drengbarn til verden 1/9 1906. Selvom familien snart flyttede til Hellerup, blev Aksel ved med hyppigt at besøge sin familie i Bondetinget 4 og 6. Hans farfar var dog allerede flyttet 1912, da han blev pensioneret.

Aksel fik efterhånden 5 søskende. Han blev cand. mag. med engelsk, dansk og musik og 1931 gift med Gerd Haugsted, født 1908.

Musiklærer ved Katedralskolen

1933 kom Roskilde igen ind i billedet, da Aksel fik en deltidsstilling ved Katedralskolen samtidigt med nogle sangtimer på Vestre Borgerdyd. Inden der blev ledig lejlighed i Havnegade i København, boede Aksel i 4 måneder i Bondetinget, medens kone og barn fik forlænget ferie i Skagen. I et brev til Gerd beretter han om skolen, lærerne og om at "vende hjem":

Den stovte herre på badebroen er løjtnant og gymnastik- og svømmelærer Carl Schiøtz ved Borgerskolen. Der er svømmetime i Badeanstalten nede ved havnen. Den lange "fiskestang" borger vel for sikkerheden? Carl er broder til Aksel Schiøtz' farfader. Måske lidt langt ude, men billedet var uimodståeligt! Foto fra 1910 i Lokalhistorisk Samling.

Bondetinget, Roskilde, 15. august 1933.

Kære pige,

Første skoledag på min nye skole. Fik straks indført, at de starter med en sang; det plejer de ikke. Det lover godt. Blev klasselærer for 1. mellem, små artige børn. Lærerkollegiet er en samling umådelig selvbevidste herrer, som er meget angst for at miste deres værdighed. Jeg får fjorten timer sang i en vældig lovsangssal med flygel (!), hvor alle vinduerne i nordsiden vender ud mod domkirkens tårne og bag dem Roskildefjorden i hele sin udstrækning. Jeg vil trives her, føler jeg.

Familietræf hos overlægen i haven bag Bondetinget 4. Ved bordet sidder Theodor Aleksander Schiøtz, Aksels farfader. Nr. 2 fra venstre er hans hustru Helene. Længere tilbage, t.v. for studenten står Aksels fader Carl. T.h. for værten ved bordet sidder Aksels moder Marie Schiøtz, f. Hauch. Den næstbageste i havedøren er gymnastik- og svømmelæreren Carl, broder til værten. Nr. 3 fra venstre er Charlotte Schiøtz, lærer ved Katedralskolen. Nr. 2 fra højre er Aksels faster Emilie Schiøtz, gift Beck. Foto kort efter århundredeskiftet. Lokalhistorisk Samling.

Indtil videre bor jeg hos farmor i havestuen med egen indgang, og du må snart komme. Her er magelig plads til jer begge. Her er poesi over det hele, og det gør indtryk på mig, at jeg blev født her i huset ved siden af for 27 år siden, og at jeg de første år tullede ind og ud her. Nu er jeg uddannet, har kone og søn og er igen tilbage på samme plet, hvor min morfar virkede i mange år som rektor, og jeg bor i huset, hvor min farfar fødtes i 1848.

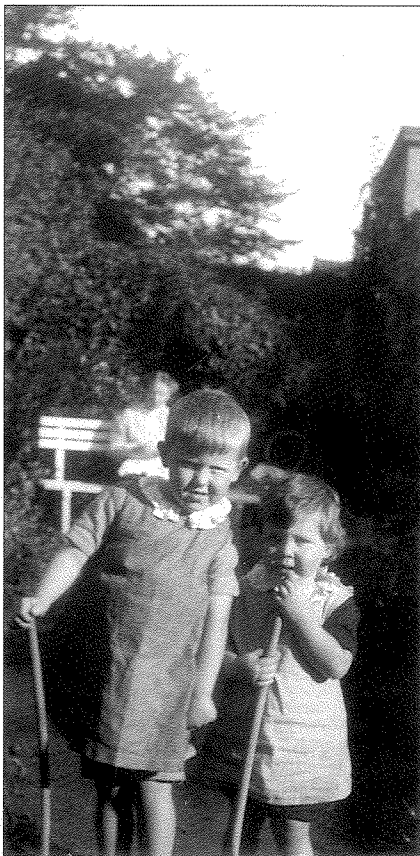
Der var nu også kvindelige lærere. En af dem var hans ugifte faster Charlotte Schiøtz. I hendes hjem, Bondetinget 4, var der søndagsmiddag for lærerne hver fjerde

søndag i kjole og hvidt, meget stift og gammeldag efter alle kunstens regler. Charlotte Schiøtz, der især underviste i geografi, forlod skolen 1941. Hun havde altid haft flere unge boende i lejede værelser, bl.a. elever fra Katedralskolen.

Allerede 3 dage efter det ovenfor citerede brev skrev Aksel igen til Gerd, nu om det meget besværlige arrangement med arbejde på 2 skoler og rejseriet og om at blive stillet over for 80 ukendte elever til sammensang. "De har aldrig hørt, at man kan bestille noget i en sangtime. Men det gik." Timen efter fik han hele mellemskolen på én gang. Aksel Schiøtz måtte rulle sig helt ud for at klare

dette, og han var som en klud bagefter! Af de 2 skoler foretrækker han Roskilde Katedralskole, dels fordi der både er drenge og piger, hvilket er godt til sang, dels fordi han aldrig andre steder vil få "et så dejligt lokale til min uindskrænkede rådighed som her." Lokalet er den omtalte lovsangssal, også kaldet "Solennitetsalen", senere "Festsalen", senere igen bibliotek og i dag elevarbejdsplads med EDB-maskiner til Amtsgymnasiets elever.

Sideløbende med undervisningen startede Aksel Schiøtz sin sangerkarriere ved koncerter og i radioen, og han udsatte sig for et kolossalt arbejdspress

Den 4-årige Aksel og hans lillebror Viggo midt i barndommens paradys, haven bag Bondetinget 4, med deres faster Emilie, gift Beck. Foto 1910. Privateje.

Musikalsk inspiration

Flere erindringer fortæller om hans vældige musikalske inspiration og personlighed, som mærkede eleverne og forplantede sig til forældrene og offentligheden i Roskilde. F.eks. skriver Lise Nørgaard, at han i de få år i Roskilde når at give eleverne en livsvarig musikforståelse samt "inddrage andre musikinteresserede i byen i sin tryllekreds".

Han arrangerede studiekredse om klassisk musik, men startede sammen med et par andre også byens første jazzklub, som han blev formand for. Man inviterede bl.a. Svend Asmussen, Gerda og Ulrik Neumann og spillede Ellington og Armstrong.

Også eleverne blev grebet af et formeligt jazzvanvid. I deres fælles erindringsbog "Kunst og kamp" fra 1951 fortæller Gerd Schiøtz, at alle drenge skulle have en slipover magen til den, hun havde strikket til Aksel, så hun måtte levere instruktionen til halsudskæringen til mødrene!

I et interview i Roskilde Avis fra 9/12 1933 fortæller Aksel Schiøtz om at undervise i sang og om jazz, som er "den musik, der fanger ungdommen, fordi den indeholder så meget af det, der omgiver dem", og den har

rytmen. Derfor elsker de at synge jazz. Derudover synger de også "klassiske ting, lige fra Palestrina og Mozart til de nye kirke-melodier og Carl Niensens sange".

Aksel Schiøtz fortæller om sit eget forhold til jazz, han er "også jazz-sanger", men synes, at Armstrong er for outreret, noget af hans musik er rædselsfuld. Videre fortæller han om arbejdet med at indstudere jazzsange med eleverne, bl.a. i samarbejde med komponisten Bernhard Christensen, som han kendte fra sin tid som kirkesanger i København.

"fyrig jazz-dirigent"

Anledningen til interviewet var et meget vellykket skolebal december 1933 med koncert af eleverne, som Aksel instruerede, dirigerede og selv medvirkede i. Efter en del andre numre kom hoveddelen, et jazz-oratorium "De 24 Timer" af Bernhard Christensen og Svend Møller Christensen, noget af det mest moderne, Katedralskolen endnu havde budt sine tilhørere. "Men hvorfor skulle en Katedralskole heller ikke kunne være moderne" er anmelderens kommentar i Roskilde Avis 6/12 1933. Dirigenten Aksel Schiøtz var et helt kapitel for sig selv, som ikke kan beskrives, kun opleves.

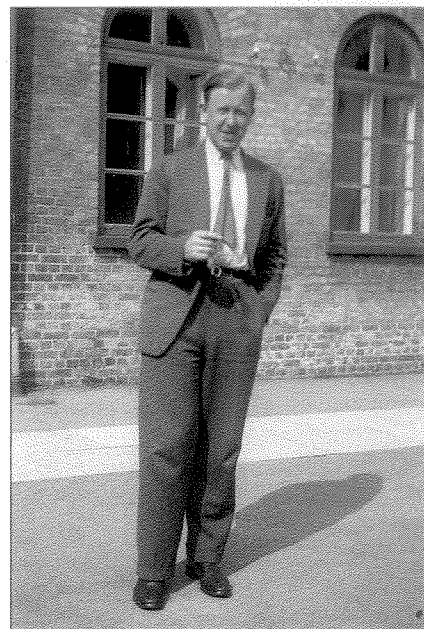
"Jazz'ens rytme fo'r som en gnistrende guldregn (...) fra scenen og ned på tilskuerne, hos hvem den fængede, så hele salen kort efter stod i lys jazz-lue."

Ifølge Roskilde Tidende 9/12 1933 viste Aksel Schiøtz sig at være en "ualmindelig fyrig jazz-dirigent, og det smukke oratorium blev sunget med al den rytme og klang, det besidder. Stor lykke gjorde en kvindelig gymnasiast, der stepede i en af de 24 timer. Forældre og elever var lige begejstrede, og efter den optakt var man parat til at tage fat på dansen."

I den korte tid i Roskilde nåede Aksel Schiøtz at arrangere flere koncerter, både i skoleregi med elever, hvor han også selv sang, og offentlige, professionelle på Prindsen, bl.a. med broderen Henrik som pianist. Det er tydeligt, at aviserne nu fulgte ham og gav ham flotte anmeldelser.

Tragikomisk biografbevillingssag

Efter 2 år som omkringfaren deltidslærer fik han en hel stilling i København, og hans professionelle karriere tog samtidig form med koncerter, radiooptræden, pladeindspilninger og senere sceniske optræden. Besøgene i Roskilde blev sjældnere, men både før, under og efter krigen kunne man høre Aksel Schiøtz synge her i byen.

Den unge sanglærer Aksel Schiøtz foran Katedralskolen. Foto 1933-34. Privateje.

I efteråret 1946 blev Aksel Schiøtz ramt af en hjernesvulst og fik lammelser. En operation reddede hans liv, og med enorm viljestyrke fik han trænet sin stemme op igen, men den blev aldrig som før. Det var også et hårdt økonomisk slag. Der fulgte nu 8 års bitre, mislykkede bestræbelser på at skaffe ham et virke og en eksistens i Danmark, som tilsyneladende ikke længere havde brug for ham.

Et af de mere tragikomiske forsøg var, da han fik en biografbevilling i Roskilde i 1954, men afslog, da lokale protester rejste sig til fordel for den tidligere indehavers søn.

I 1954 emigrerede han til Nordamerika, hvor han virkede som professor i sang i 14 år. Aksel Schiøtz vendte tilbage til Danmark i 1968 til et professorat på Danmarks Lærerskole, men døde 19. april 1975.

Aksel Schiøtz over med sin hustru Gerd og 4 ud af i alt 5 børn. Siddende ved flyglet Birgitte, senere gift Grimstad, og Annette, i dag leder af Kirkemusikskolen i Roskilde. Foto 1950-51. Privateje.